

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Валентина Григорова Григорова-Генчева
катедра “Финанси и застраховане”, Висше училище по застраховане и финанси

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление 3.8. Икономика

докторска програма “Финанси, застраховане и осигуряване”

Автор: *Татяна Ацковска*

Тема: *Financial Aspects of Tendencies in Constructions (Финансови аспекти на тенденциите в строителството)*

Научен ръководител: *проф. д-р Станислав Димитров*

1. Общо описание на представените материали

Със заповед №155/20.05.2025 г. на Ректора на Висше училище по застраховане и финанси проф. д.ю.н Борис Велчев съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема *Financial Aspects of Tendencies in Constructions* (Финансови аспекти на тенденциите в строителството) за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.8. Икономика, докторска програма “Финанси, застраховане и осигуряване”. Автор на дисертационния труд е Татяна Ацковска – докторант в самостоятелна форма на обучение към катедра „Финанси и застраховане“ с научен ръководител проф. д-р Станислав Димитров от 16.12.2019 г.

Предадените от Татяна Ацковска материали включват документи по представен опис:

1. дисертационен труд в електронен вариант и в 4 екземпляра на хартиен носител;
2. автореферат на дисертационния труд в електронен вариант и в 4 екземпляра на

- хартиен носител;
3. автореферат на български език;
 4. декларация за оригиналност и достоверност;
 5. справка за изпълнението на минималните национални изисквания за придобиване на ОНС „доктор“ в съответното професионалното направление;
 6. списък на публикациите по темата на дисертационния труд;
 7. копия на публикациите по темата на дисертационния труд;
 8. резюмета на публикациите по темата на дисертационния труд на български и на английски;
 9. списък на всички публикации, ако той се различава от списъка по т.6;
 10. кратки биографични данни/CV.

Докторантката е приложила 1 статия и 3 доклада от участия в научни конференции.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Татяна Ацковска е финансов експерт с над 20 години професионален опит в строителния и производствения сектор. В момента заема длъжността финансов директор (CFO) във „Фабрика Карпош“ АД Скопие, Северна Македония – водеща строителна компания, специализирана в изграждането на различни видове строителни обекти, както и в производството на строителни материали и сглобяеми бетонни елементи.

Изследователските интереси на кандидатката са в областта на финансовото управление на строителния сектор, управлението на риска, контролинга и анализа на финансовите резултати.

Т. Ацковска притежава образователна и научна степен магистър по икономика (MSc), придобита през 2005 г. в Икономическия институт на Университет „Св. Св. Кирил и Методий“, Скопие. Тя води обучения по счетоводство, бюджетиране и контролинг в Академията за банково дело и информационни технологии (АБИТ). Завършила е множество професионални курсове по финанси, контрол на разходите и оценка на ефективността, редовен лектор е на бизнес конференции и професионални събития в областта на икономиката, финансовия мениджмънт и корпоративната стратегия.

Докторантката участва активно в проекти за развитие на нови дейности, както и в консултантски проекти, в които съчетава успешно академичната теория с бизнес практиката.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Актуалността на темата на дисертацията се определя от все по-мащабните и комплексни проблеми в строителния сектор, свързани, както с финансирането на различните дейности, така и с рисковете в тях. В този контекст ефективното финансово управление представлява стратегическа необходимост, която е определяща за успешното осъществяване на даден проект, за устойчивостта на компанията и за икономическата ефективност на сектора на национално ниво.

Непрекъснато нарастващата глобализация на строителната индустрия създава нови възможности и предизвикателства за компаниите, които се стремят да навлязат на чужди пазари. Този процес изисква не само техническа експертиза, но и устойчив финансов капацитет, механизми за разпределение на риска и стратегически рамки като договорите FIDIC, съвместни предприятия и публично-частни партньорства (ПЧП). Това обуславя необходимостта от научно изследване на практическото приложение на финансовите инструменти и управленските системи.

Финансовото представяне на строителните компании сравнително рядко се превръща в обект на научни публикации. Актуална е необходимостта от извършване на емпиричен анализ, който да свързва оценката на финансовите отчети с вземането на стратегически решения и конкурентоспособността на строителните пазари на национално, регионално и международно ниво.

Актуалността на изследването е неоспорима не само в академичен, но и в научно-приложен аспект. То дефинира необходимостта от интегрирани финансови стратегии, които могат да засилят устойчивостта на строителните компании, да улеснят международната експанзия и да насърчат дългосрочното развитие както на корпоративно, така и на макроикономическо ниво. Приносите на дисертацията могат да бъдат полезни не само за професионалисти в областта на строителството, но и за политици и потенциални международни инвеститори.

4. Познаване на проблема

Кандидатката Татяна Ацковска показва добро познаване на изследваната проблематика.

В дисертационния труд и автореферата към него е изразено личното мнение на авторката по разглежданите въпроси, както и са посочени възможностите и проблемите за бъдещи проучвания. Ацковска прави задълбочени коментари и анализ на написаното по темата за

финансовите аспекти на тенденциите в строителството в използваните източници. В заключение тя посочва, че формулираните от нея основни хипотези са доказани.

В изследването е използван значителен обем разнообразни статистически данни, които са обобщени под формата на 31 таблици, 22 графики и 18 фигури. Част от тях са предмет на задълбочен научен анализ, а останалите са представени само под формата на преглед с кратък авторски коментар.

5. Методика на изследването

Използваните в дисертацията научни методи са съобразени с изследователските цели на авторката и спомагат за доказване на основните ѝ тези чрез представяне на данни и анализ по ясен, достъпен и въздействащ начин. В различните части на изследването се прилагат методите на анализ и синтез, анализ и дедукция, количествена статистика, сравнително-исторически метод и др.

Методът на анализ и синтез намира приложение в цялата дисертация, особено при изследването на сложни процеси в строителната индустрия и финансовото управление в техните съставни части и повторното им обединяване в последователни заключения.

Сравнително-историческият метод служи на анализа на развитието на строителния сектор в различни исторически периоди и региони. Чрез него може да се проследи развитието на глобалните строителни пазари и налагането на строителни компании на външни пазари чрез стратегии като съвместни предприятия, сливания и придобивания.

Аналитико-дедуктивният метод също се използва в цялата дисертация, навсякъде, където теоретични концепции се анализират систематично и се прилагат към реални сценарии. Подходът включва извеждане на заключения въз основа на установени теории и използването им за разглеждане на реални ситуации в строителния сектор, като по този начин се осъществява връзка между теория и практика в разбирането на финансовите аспекти и тенденции.

Количественият статистически метод е неразделна част от емпиричните изследвания в дисертацията; използва се при анализа на числови данни и откриването на модели, тенденции и взаимовръзки в строителния сектор. Чрез прилагане на статистически инструменти, изследването количествено оценява финансови променливи и допринася за разбиране на финансовите аспекти и тенденции в индустрията въз основа на конкретни данни.

С цел илюстриране на различни детайли в изследването и постигане на визуално въздействие на резултатите, дисертацията включва редица таблици, графики и фигури. Таблиците и графиките се използват за представяне на статистически данни, коефициенти и фи-

нансови показатели, осигурявайки ясен и структуриран начин за анализ и сравнение на финансова информация. Фигури (схематични диаграми) илюстрират организационни структури и финансови потоци, като предлагат визуално представяне на сложни системи и процеси в строителните компании. Те са включени с цел да подпомогнат разбирането на казусите и аналитичните модели като превръщат абстрактните концепции в лесни за възприемане схеми.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Татяна Ацковска е спазила формално техническите изисквания за съставяне на дисертационен труд. Дисертацията и се състои от общо 247 страници, включително 239 страници с изложение и 8 страници с приложения. Тя съдържа предговор, изложение, разделено на четири тематични глави, обобщение на изследването, заключение, списък с използвани източници и шест приложения. Представени са общо 31 таблици, 22 графики и 18 фигури. Списъкът с използвани източници включва 95 източника на английски, български, македонски и сръбски език, както и 54 интернет сайта. Всяка глава е систематично организирана в тематично свързани подраздели.

Първа глава включва шест подраздела, втора глава – четири, трета – четири, а четвърта глава – седем подраздела. Библиографията на дисертацията включва 95 източника на английски, български, македонски и сръбски език, както и 54 уебсайта. Представени са общо 31 таблици, 22 графики и 18 фигури.

Основната теза е развита чрез структурата на дисертацията, организирана в четири логически свързани глави.

Първа глава, озаглавена „Строителна индустрия – характеристики и специфики“ подкрепя макроикономическото измерение на тезата чрез изследване ролята на строителния сектор за стимулиране на икономическия растеж както на глобално, така и на регионално ниво. Особено внимание се отделя на Югоизточна Европа, като се анализира приносът на сектора към БВП, заетостта и инвестиционните цикли. Главата предоставя исторически и структурен поглед върху ролята на строителството като антикризисен двигател по време на финансови и системни кризи.

Втора глава е посветена на експанзията на определени строителни компании на глобалния пазар. В нея авторката анализира как строителните компании се разширяват на международните пазари чрез механизми като съвместни предприятия, сливания и придобивания и публично-частни партньорства. Освен това се разглежда използването на договорни рамки

със специален акцент върху стандартите FIDIC и финансовите инструменти за управление на риска, които подпомагат успешната глобална интеграция.

Трета глава разглежда финансовото управление като основна функция в строителните компании. В нея основната теза на дисертацията се анализира на микроикономическо ниво, с фокус върху вътрешната финансова организация. Главата изследва ролята на финансовите отдели, бюджетирането, финансовото отчитане и прилагането на международните счетоводни стандарти (МСФО). Акцентираща се върху влиянието им върху контрола на разходите, рентабилността, планирането на инвестициите и цялостната способност за вземане на финансови решения в рамките на фирмата.

Четвърта глава осигурява емпиричната основа за проверка на тезата. В нея се прилага анализ на финансови отчети за оценка на оперативната ефективност и дългосрочното финансово състояние на строителните компании. Чрез използването на ключови показатели като ликвидност, рентабилност, платежоспособност и парични потоци, главата демонстрира дали компаниите, които прилагат структурирани финансови управленски практики, постигат по-голяма финансова устойчивост и по-добри резултати.

В заключението на дисертацията авторката очертава приносите на своето изследване за науката и практиката. Посочени са и ограниченията, пред които е била изправена в процеса на работа, произтичащи от методологичната насоченост и наличността на данни. Авторката подчертава изрично, че целта и е да извърши цялостен анализ на финансовите аспекти и възникващите тенденции в строителната индустрия, като изследва както нейната макроикономическа роля, така и вътрешните финансови механизми, които определят ефективността на компаниите.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Основният теоретичен принос на изследването е извършването на холистичен анализ на финансовото управление в строителния сектор. Авторката задълбочава разбирането за влиянието и взаимовръзките между стратегическото финансово планиране, международните стратегии за разширяване и вътрешните финансови структури и влиянието им върху стабилността и конкурентоспособността на строителните компании. Чрез свързване на теоретични знания с емпиричен анализ, дисертацията разширява и задълбочава разбирането за финансовата динамика в отрасли, ориентирани към създаване и изпълнение на проекти.

Могат да бъдат дефинирани още четири допълнителни теоретични приноси:

А. Разширяване и задълбочаване на теоретичното познание за финансовото управление в строителството чрез интеграция на традиционен финансов анализ със специфични за

сектора показатели, съобразени с особеностите на строителната дейност;

Б. Представяне на структурирана рамка за прилагане на строително-специфични коефициенти, които позволяват по-задълбочена оценка на финансовото състояние на проектно ориентирани компании;

В. Въвеждане на оригинален пакет от строително-специфични финансови индикатори като Коефициент на завършеност на проекта, Коефициент на незавършени поръчки, Коефициент на финансово излагане и др., които отразяват по-точно проектната ликвидност, оперативната устойчивост и финансовите рискове в сравнение с традиционните показатели. Този принос е нововъведение в методологията, полезно както за научната теория, така и за професионалната практика в областта на строителството;

Г. Задълбочаване на академичния дебат относно позиционирането на финансовото управление като стратегическа функция, надхвърляща неговата традиционна административна роля, в съответствие със съвременните бизнес теории.

Авторката маркира и три научно-приложни приноса на своето изследване:

А. Дисертацията предоставя практически инструментариум от специализирани финансови индикатори, които мениджърите и финансовите надзорници в строителството могат директно да прилагат за наблюдение устойчивостта на проектите, за прогнозиране на рискове и оптимизация на оборотния капитал;

Б. Изследването предлага насоки за компании, които желаят да се разширят в международен план, без да жертват финансовата дисциплина или да се излагат на пазарни колебания като използват възможностите на стратегическото финансово планиране в изпълнението на трансгранични проекти;

В. Дисертацията предоставя ценни насоки за формулиране и вземане на политически и инвестиционни решения, ориентирани към устойчив икономически растеж като очертава приноса на строителните компании в икономическото развитие на държавите, в инфраструктурната модернизация и в сферата на заетостта.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Кандидатката е приложила общо 4 (четири) свои самостоятелни публикации. В тях има оригинални научни и приложни приноси, които са получили международно признание като част от тях са публикувани в списания и сборници от научни конференции, издадени от академични издателства. 3 (три) от тях са доклади от научни конференции, 1 (една) е научна статия. Всички публикации по дисертационния труд са на английски език.

9. Преценка за изпълнение на минималните национални изисквания

Съгласно приложената от Татяна Ацковска справка, минималните национални изисквания за придобиване на научна степен „доктор на науките“ в професионалното направление 3.8. Икономика са изпълнени.

10. Лично участие на докторанта

Представеното дисертационно изследване, извършените анализи на статистически данни и получените резултати, са лична заслуга на Татяна Ацковска. Използваните източници са цитирани коректно и няма данни за плагиатство. Освен това авторката е представила и Декларация за оригиналност и достоверност на докторската си дисертация.

11. Автореферат

Авторефератът, приложен към дисертационния труд, е написан на български език и е с обем от 33 страници. Той съдържа описание на основните характеристики на представената научна разработка: структура и съдържание на дисертацията, предмет, цели, основна и подробни хипотези на проучванията на Т. Ацковска, обобщено представяне на основните проблеми и методите на изследване, както и на публикациите на кандидата по темата на дисертацията.

Авторефератът на представената дисертация е изготвен в съответствие с общоприетите критерии за подобен род научни разработки. В него са посочени един основен и три допълнителни теоретични научни приноса, два методологични и три научно-приложни постижения на Татяна Ацковска.

В декларация към автореферата, авторката ясно заявява, че представеният дисертационен труд е нейна оригинална разработка и съдържа резултати, получени от нейни собствени научни изследвания, с подкрепа и помощ от нейния научен ръководител. Т. Ацковска декларира, че дисертацията не е защитавана в други университети, институти или други висши учебни заведения за придобиване на образователна и научна степен.

12. Критични забележки и препоръки

Дисертационният труд на Татяна Ацковска има редица достойнства и представлява отличен пример за съчетаването на теорията и практиката, нямам конкретни забележки. Бих искала да формулирам два въпроса към кандидатката:

В каква степен съвременният строителен сектор в Република Северна Македония е ориентиран към изпълнение на проекти в чужбина и в кои държави?

Приоритет ли е проектирането, конструирането и изграждането на сгради, съобразени с екологичните норми и енергоспестяването?

13. Лични впечатления

Личните ми впечатления от Татяна Ацковска са формирани по време на предварителната защита на нейната дисертация, проведена онлайн на 23 май 2025 г. Кандидатката представи ясно и изчерпателно структурата и основните заключения на своя дисертационен труд, отговори уверено и компетентно на поставените въпроси от членове на катедра „Финанси и застраховане“. В тази първа за мен среща, Т. Ацковска показва отлични презентационни умения и владее на английски език на професионално ниво.

14. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Научно-приложните приноси на дисертацията биха могли да се използват като препоръки към институциите, определящи политиките, свързани с управлението на строителния сектор в Република Северна Македония.

Авторката би могла да продължи изследванията си в посока проучване на нормативната база в сферата на строителството в Република Северна Македония и адаптирането и към съвременните екологични норми. Проследяването на различните финансови стратегии в строителството и тяхната ефективност във времето би допринесло не само за обогатяването на емпиричната база на възможни бъдещи проучвания, но и за създаването на устойчиви практики във финансовото управление на сектора.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд **съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката** и **отговарят на всички** изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника

за прилагане на ЗРАСРБ. Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания на Правилника за приемане и обучение на докторанти във Висшето училище по застраховане и финанси.

Дисертационният труд показва, че докторантът Татяна Ацковска **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по Професионално направление 3. 8. Икономика, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научни изследвания.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Татяна Ацковска в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; Професионално направление 3. 8. Икономика; докторска програма “Финанси, застраховане и осигуряване”.

6.06. 2025 г.

Рецензент:

Доц.д-р Валентина Григорова-Генчева